

6. Ненадавец А.М. Святло таямнічага вогнішча. Мн., 1993.
7. Ненадавец А.М. Сілаю слова. Чорная і белая магія. Мн., 2002.

Марта Дубовік

КАМУНІКАТЫЎНАСЦЬ ЯК АСНОЎНЫ СРОДАК РЭАЛІЗАЦЫІ КАМУНІКАТЫЎНАГА ПАДЫХОДУ ДА НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Камунікатыўны падыход да навучання замежным мовам аформіўся ў 1970-х гадах у Заходняй Еўропе ў сувязі з вылучэннем новай мэты навучання – авалоданнем мовай як сродкам зносінаў. Пад зносінамі разумеецца перадача і паведамленне інфармацыі пазнавальнага і афектыўна-ацэначнага характару, абмен ведамі, навыкамі і ўменнямі ў працэсе маўленчага ўзаемадзеяння дзвюх і больш асоб. Неабходна адзначыць, што факт узаемадзеяння не заўсёды азначае, што зносіны адбыліся. Ёсць выпадкі, калі ўдзельнікі камунікацыі прамаўляюць фразы, рэплікі, але абмен інфармацыяй, разуменне і ўзаемаўплыў не адбываюцца. Прычынамі гэтага з'яўляюцца несфарміраванасць камунікатыўнай кампетэнцыі, якая разглядаецца ўсімі даследчыкамі камунікатыўнага падыходу як галоўная мэта навучання.

Тэрмін “кампетэнцыя” быў уведзены Н. Хомскім у дачыненні да лінгвістыкі і абазначаў веданне сістэмы мовы ў адрозненне ад валодання ёю ў рэальнай сітуацыі зносінаў. Паступова ў замежнай, а затым і ў айчынай методыцы ў процівагу лінгвістычнай кампетэнцыі Хомскага з'явіўся метадычны тэрмін “камунікатыўная кампетэнцыя”, пад якім сталі разумець здольнасць ажыццяўляць зносіны з дапамогай сродкаў мовы, гэта значыць перадаваць думкі і абменьвацца імі ў розных сітуацыях падчас узаемадзеяння з іншымі ўдзельнікамі зносінаў, правільна выкарыстоўваць сістэму моўных і маўленчых нормаў, выбіраючы пры гэтым камунікатыўныя паводзіны, адэкватныя аўтэнтычнай сітуацыі зносінаў. Камунікатыўная кампетэнцыя не з'яўляецца асобнай характарыстыкай таго ці іншага чалавека, яе ўзровень сфарміраванасці выяўляецца непасрэдна падчас самой камунікацыі.

Становіцца відавочным, што для камунікатыўнага падыходу адной з асноўных ідэй з'яўляецца камунікатыўнасць навучання, г.зн. здольнасць да перадачы і ўспрымання інфармацыі.

Першым чынам неабходна сказаць, што “камунікатыўнасць” варта разглядаць у якасці катэгорыі методыкі як навукі. “Без камунікатыўнасці няма сучаснай методыкі”, – справядліва сцвярджаюць В.Р. Кастамараў і В.Д. Мітрафанава.

Камунікатыўнасць заключаецца ў прыпадабненні працэсу навучання да працэсу паспяховай камунікацыі. З гэтага вынікае, што камунікатыўны падыход мадэлюе навучання як рэальныя зносіны паміж людзьмі.

Паколькі катэгорыя камунікатыўнасці адносіцца да даволі шырокіх паняццяў, мы прааналізуем яе ў дачыненні да асноўных аспектаў навучальнага працэсу. Гэта дапаможа вызначыць змест прынцыпаў камунікатыўнага падыходу, а такім чынам, і сфармуляваць іх.

1. Камунікатыўнасць уключае маўленчую скіраванасць навучальнага працэсу, які складаецца з самой маўленчай мэты і яе практычнага выкарыстання.

Маўленчая скіраванасць навучальнага працэсу стане магчымай толькі пры ўмове наяўнасці маўленчай і мысленчай актыўнасці навучэнцаў, якая характарызуе іх дзейнасць. Актыўнасць – цэнтр камунікатыўнага працэсу навучання.

Маўленчая скіраванасць рэалізуецца пры шырокім выкарыстанні практыкаванняў, якія накіраваны на развіццё маўлення. Перш за ўсё, гэта мае дачыненне да практыкаванняў, якія выкарыстоўваюцца для фарміравання маўленчых навыкаў і выкарыстанне ў гэтых мэтах умоўна-маўленчых, а не моўных практыкаванняў. Іншымі словамі, практыкаванні павінны быць накіраваны не на практыку прамаўлення слоў, а на само маўленне. Праблема, такім чынам, зводзіцца да арганізацыі маўленчага (а не проста навучальнага) партнёрства ў навучальных зносінах. Такім чынам, мы лічым, што першым прынцыпам навучання маўленню як віду маўленчай дзейнасці з'яўляецца прынцып маўленчай і мысленчай актыўнасці.

2. Камунікатыўнасць складаецца з індывідуалізацыі навучання маўленчай дзейнасці, пад якой разумеецца ўлік усіх асаблівасцей навучэнца як індывідуальнасці: яго здольнасцей, уменняў ажыццяўляць маўленчую і навучальную дзейнасць і галоўным чынам яго асобасных уласцівасцей.

З гэтага вынікае, што для камунікатыўнага метаду індывідуалізацыя з'яўляецца асноўным сродкам стварэння матывацыі і актыўнасці. Пры навучанні іншамоўнай маўленчай дзейнасці індывідуальная рэакцыя магчымая толькі ў тым выпадку, калі маўленчая задача, рэалізацыя якой стаіць перад навучэнцам, будзе адпавядаць яго запатрабаванням і інтарэсам як асобы. Таму для адэкватнай рэакцыі неабходна ўлічваць індывідуальныя і асобасныя ўласцівасці навучэнцаў: жыццёвы досвед, кантэкст дзейнасці, сфера інтарэсаў, схільнасці, эмацыйная сфера, светапогляд.

Улічваючы сказанае, можна лічыць індывідуалізацыю заканамернасцю навучання, а другім прынцыпам навучання маўленню як віду маўленчай дзейнасці – прынцып індывідуалізацыі пры вядучай ролі яе асобнага аспекту.

3. Камунікатыўнасць цесна звязана з паняццем функцыянальнасці. Гэта азначае, што любая маўленчая адзінка, любая моўная форма выконвае падчас камунікацыі свае маўленчыя функцыі. У адваротным выпадку маўленчае ўздзеянне было б немагчымым. Іншымі словамі, функцыянальнасць – гэта самая істотная характэрная рыса любой маўленчай адзінкі, г.зн. любой моўнай формы, якая выкарыстоўваецца ў маўленні.

На жаль, нярэдка пасля курса навучання беларускай мове як замежнай можна назіраць, як навучэнцы маюць добрую лексічную базу, умеюць утварыць адпаведную граматычную форму, аднак не могуць выкарыстаць усё гэта ў маўленчай дзейнасці. Прычыны тут варта шукаць у стратэгіі навучання, якая прадвызначае папярэдняе запамінанне слоў ці вывучэнне самой граматычнай формы ў адрыве ад выкананых імі маўленчых функцый. У выніку гэтага слова

ці форма не асацыююцца з маўленчай задачай (функцыяй) і затым пры неабходнасці выканання той ці іншай функцыі не ўзгадваюцца: пераносу не адбываецца.

Цалкам лагічна выказаць гіпотэзу, што функцыянальнасць можа быць засвоена толькі праз функцыянальнасць. Таму трэцім прынцыпам камунікатыўнага падыходу да навучання маўленню можна лічыць прынцып функцыянальнасці.

4. Камунікатыўнасць дапускае сітуацыйнасць навучання.

Сітуацыйная аднесенасць з'яўляецца адной з прыродных уласцівасцей маўленчага навыку, без якога ён не здольны да пераносу. Калі сітуацыйны характар засвоенага маўленчага дзеяння не зафіксаваны мозгам, пераносу не адбудзецца. Менавіта таму мноства завучаных слоў і аўтаматызаваных граматычных форм застаюцца ў “засеках” памяці навучэнцаў, калі яны вымушаны ўступаць у зносіны. Сітуацыйнасць неабходна таксама і як спосаб маўленчай стымуляцыі, і як умова развіцця маўленчага ўмення, у прыватнасці такіх яго якасцей, як мэтанакіраванасць, прадуктыўнасць і інш. Сітуацыйнасць здольная ўзнавіць камунікатыўную рэальнасць і тым самым абуджаць цікавасць да сапраўднага маўлення, што вельмі важна ў працэсе навучання беларускай мове як замежнай. Заўважым, аднак, што камунікатыўнасць патрабуе пераасэнсавання не толькі паняцця “*сітуацыя*”, але і звязанага з ім паняцця “*сітуацыйнасць*”. Пад сітуацыяй неабходна разумець не сукупнасць экстралінгвістычных акалічнасцей, а сістэму ўзаемаадносін суразмоўцаў, адлюстраваную ў іх свядомасці; пад сітуацыйнасцю – суаднесенасць выказвання з гэтымі ўзаемаадносінамі.

Такім чынам, чацвёрты прынцып навучання маўленню як віду маўленчай дзейнасці – прынцып сітуацыйнасці.

5. Працэс зносінаў характарызуецца пастаяннай зменаў прадмета маўлення, акалічнасцей, умоў і задач камунікацыі, у працэсе якой нельга не ўлічваць навізны ўсіх яе кампанентаў. Сапраўды, для таго, каб падрыхтаваць навучэнца да зносінаў, развіць у яго здольнасць да адэкватнага рэагавання неабходна пастаянна змяняць ўсе гэтыя кампаненты. Таму будзе справядліва ўвесці пяты прынцып навучання маўленню як сродку зносінаў – прынцып навізны.

Названы прынцып забяспечвае неабходнае развіццё маўленчага ўмення, у прыватнасці яго дынамічнасці (метадычна непадрыхтаванага маўлення), здольнасці перафразоўваць (якасць прадуктыўнасці), механізму камбінавання, ініцыятыўнасці выказвання, тэмпу маўлення і асабліва стратэгіі і тактыкі камунікантаў.

Прадуктам прынцыпу навізны з'яўляецца і цікавасць да навучання, што з'яўляецца вельмі важнай характарыстыкай, калі гаворка ідзе пра камунікатыўны падыход. Веды, засвоеныя без цікавасці, не афарбаваныя ўласным станоўчым стаўленнем, не становяцца актыўным здабыткам чалавека.

Навізна зместу дапускае выкарыстанне толькі інфарматыўнага (для дадзенага пэўнага ўзросту навучэнцаў) матэрыялу; любыя фразы, якія не маюць

камунікатыўнай каштоўнасці, не могуць быць апраўданы ніякімі добрымі меркаваннямі, бо навізна – гэта заўсёды інфарматыўнасць.

Прынцып навізны, нарэшце, прадвызначае і нешаблонную арганізацыю навучальнага працэсу, а таксама разнастайнасць прыёмаў працы.

Такім чынам, камунікатыўны падыход да навучання маўленню як віду маўленчай дзейнасці і сродку зносін складаецца з пяці асноўных прынцыпаў, якія цалкам адлюстроўваюць заканамернасці камунікатыўнага навучання маўленчай дзейнасці:

- прынцып маўленчай і мысленчай актыўнасці навучэнцаў;
- прынцып індывідуалізацыі пры вядучай ролі асобаснага аспекту,
- прынцып функцыянальнасці;
- прынцып сітуацыйнасці;
- прынцып навізны.

Катэгорыя камунікатыўнасці з'яўляецца сёння асноўнай платформай, якая аб'ядноўвае сусветную лінгваметодыку. Камунікатыўны падыход да навучання з'яўляецца найбольш аптымальным, эфектыўным і дзейсным у працэсе навучання беларускай мове як замежнай.

Паспяховае авалоданне замежнымі мовамі ў наш час – гэта неабходная перадумова для атрымання запатрабаванай і цікавай працы ў нашай краіне і за мяжой, умацавання сяброўства з прадстаўнікамі розных краін, прафесійнага росту ў абранай галіне спецыялізацыі. Таму ў сусветнай практыцы навучання мовам ставяцца задачы навучання замежнай мове як сродку зносін, прыладзе ўзаемаўзбагачэння розных народаў і краін.

Т. Запатылак

НАЗВЫ ПОСУДУ І ХАТНЯГА НАЧЫННЯ Ў БЕЛАРУСКІХ ЗАМОВАХ

Традыцыйная духоўная культура беларускага народа найбольш поўна пададзена ў вуснай народнай творчасці, у складзе якой вылучаецца такі жанр, як замовы.

Замовы былі выкліканы да жыцця працоўнай практыкай чалавека, яго гаспадарчымі патрэбамі. Замоўныя формулы – матэрыял для даследавання светапогляду старажытнага чалавека, яго эвалюцыі. Гэта той матэрыял, у якім побач з забабоннымі ўяўленнямі нашых далёкіх продкаў мы знаходзім і шмат рацыянальнага. Менавіта таму замовы прыцягвалі да сябе ўвагу даследчыкаў – фалькларыстаў, літаратуразнаўцаў, мовазнаўцаў. Сярод іх можна вылучыць Ф.І. Буслаева, М. Крушэўскага, І.П. Сахарава, Я.Ф. Карскага, К.П. Кабашнікава, В.С. Новак, А. Афанасьева, М.Ф. Пазнанскага, К.В. Вельмезаву, Г.А. Барташэвіч.

Даць азначэнне жанру замовы надзвычай складана. Гэта цяжкасць тлумачыцца разнастайнай формай замоўных формул, а таксама тым, што існуе вялікая колькасць азначэнняў замоў. Слушнымі ўяўляюцца меркаванні М. Крушэўскага, які адным з першых звярнуў увагу на магчымасці слова ў замоўных формулах. Паводле меркаванняў вучонага, замова – гэта выказанае